

ISSN 2181-922X

O‘ZBEKISTON

TIL VA MADANIYAT

AMALIY FILOLOGIYA MASALALARI

2025 Vol. 1 (5)

www.aphil.tsuull.uz

Bosh muharrir:

Saodat Muhamedova

Mas'ul kotib:

Yekaterina Shirinova

Tahrir kengashi

Aynur O'zjan (Turkiya), Baydemir Husayn (Turkiya), Alfiya Yusupova (Rossiya), Luiza Samsitova (Rossiya), Almaz Ulvi (Ozarbayjon), Merveri Ismailova (Ozarbayjon), Abdulhay Sobirov, Manzura Abjalova, Xurshida Kadirova, Shoiria Isayeva, Nargiza Musulmonova, Munira Shodmonova, Oqila Turaqulova, Iroda Azimova, Dilafuz Xidoyatova, Dilrabo Elova, Elyor Xonnazarov, Xasan Akramov, Ra'no Azizova, Azimjon Davronov, Nasiba Jo'raqulova.

Jurnal haqida ma'lumot

“O'zbekiston: til va madaniyat. Amaliy filologiya masalalari” seriyasi - Oliy attestatsiya komissiyasi ilmiy nashrlar ro'yxatidagi “O'zbekiston: til va madaniyat” akademik jurnalining ilovasi hisoblanib, unda professor-o'qituvchilar, doktorantlar, stajor-tadqiqotchilar, mustaqil izlanuvchilar, magistrantlarning amaliy tilshunoslik, amaliy adabiyotshunoslik, kompyuter lingvistikasi, o'zbek tilini davlat tili va xorijiy til sifatida o'qitish, nashrlik ishi, qiyosiy tilshunoslik, lingvokulturologiya, psixolingvistika, sotsiolingvistika kabi sohalarga oid tadqiqotlari nashr qilinadi.

Jurnal ilovasi bir yilda to'rt marta chop etiladi.

O'zbek, rus va ingliz tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e'lon qilinadi.

Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin. “O'zbekiston: til va madaniyat. Amaliy filologiya masalalari” seriyasi 2022-yildan chiqa boshlagan.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani,

Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: aphil@tsuull.uz

Website: <http://www.aphil.tsuull.uz>

MUNDARIJA

AMALIY FILOLOGIYA

Мирвари Исмаилова

Научная концепция о происхождении тюрков в Передней Азии ...5

Nasiba Jo'raqulova

Xalq dostonlarida turkiy obraz tasviri14

Sohiba Gazibekova

Diniy tushunchalarni ifodalovchi leksik birliklarning poetik imkoniyatlari (Xayriddin Sulton asarlari misolida)25

Umida Abdullayeva

Badiiylik modusi - she'riyatdagi modifikatsion usul31

QIYOSIY TILSHUNOSLIK

Зульфия Ишкильдина, Луиза Самситова

Корневая морфема в русском и башкирском языках38

Xurshida Kadirova, Xankishi Məmmədov

"Gözəllik" komponentləri ilə paremioloji birliklərin iks-femik semantikasi49

Xurshida Kadirova, Odina Uralova

Turkiy va turk xalq maqollarining lingvistik tadqiqi59

Nargiza Aytniyazova

O'zbek va qoraqalpoq tillaridagi paremiyalarning lingvokulturologik aspekti75

O'ZBEK TILINI XORIJIY TIL SIFATIDA O'QITISH

Dilora Bahronova

Xorijliklarga o'zbek tilini o'qitishda til va madaniyat integratsiyasi ...84

LINGVOKULTUROLOGIYA

Shakhzoda Khayrullaeva

A linguacultural analysis of emotions through metaphors (in english and uzbek: anger, fear, love, and pride)90

PSIXOLINGVISTIKA

Dildora Salimova

Psixolingvistikada nutqni idrok etish masalasi102

SOTSIOLINGVISTIKA

Gulbahor Iskandarova, Yekaterina Shirinova

Bolalarda gender identifikatsiyasining lisoniy jihatdan xoslanishi ...111

Lobar Rahimqulova

Ijtimoiy tarmoqlardagi konfliktli yozishmalarda yosh xususiyatini ifodalovchi lingvistik va paralingvistik birliklar119

TIL TA'LIMI NAZARIYASI VA AMALIYOTI**Gulshan Asilova, Fatma Açık**

Ona tili ta'limida o'qib tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun matnlarni tanlash tamoyillari127

Турсуной Юсупова

Проблема подготовки обучающихся к текстообразительной деятельности путем выполнения грамматических заданий139

Мунира Шодмонова

Развитие критического мышления у студентов как педагогическая проблема150

Yekaterina Shirinova, Gulbahor Iskandarova

Til ta'limiga antroposentrik yondashuv masalasiga doir165

“GÖZƏLLİK” KOMPONENTLƏRİ İLƏ PAREMİOLOJİ BİRLİKLƏRİN İKS-FEMİK SEMANTİKASI

Xurshida Kadirova¹
Xankishi Məmmədov²

Annotasiya

Bu araşdırmada “gözəllik” və “gözəllik” komponenti ilə bağlı paremioloji vahidlər problemi nəzərdən keçirilir və bəzi nümunələr təhlilə cəlb edilir. Dünyanın qavranılması və dərk edilməsi fərqlidir və bu, pragmatik mühitdə leksik vahidlərin semantikasının fərqliliyində özünü göstərir. Türk xalqlarının şifahi yaradıcılığında gözəllik nümunələri kifayət qədərdir. Şübhəsiz ki, bu, qədim əcdadlarımızın fikir sahəsinin zənginliyindən, mənəviyyatından, ruhundan, bədii zövqündən, poetik təfəkkürünün dərinliyindən xəbər verir. Ona görə də tədqiq olunan məsələnin tədqiqi böyük əhəmiyyət kəsb edir ki, bu da bu problemin aktuallığını göstərir. Məqalədə mənası tam aydın olmayan, konkret izaha ehtiyacı olan bəzi atalar sözlərinə də münasibət bildirilmişdir.

Açar sözlər: *gözəllik, folklor, fəlsəfə, paremioloji vahidlər, dilçilik, evfemizm, disfema, iks-fema.*

GİRİŞ

Bu araşdırmada “gözəllik” və “gözəllik” komponenti ilə bağlı paremioloji vahidlər problemi diskurs təfəkkür kontekstində nəzərdən keçirilir və təhlilə bəzi nümunələr daxil edilir. Ünsiyyətçilərin ictimai şüuru fərqlidir, paremioloji vahidlərin qavrayışı da fərqlidir. Bunda danışanın məqsədi və dinləyicinin qavrayış vəziyyəti önəmlidir. Sonra təmsil olunan vahidin «mənfə» və ya «müsbət» forması görünəcək. Leksikologiyada buna evfemizm

¹ Kadirova Xurşida Batirovna – filologiya elmləri doktoru (DSc), dosent, Əlişir Nəvai adına Daşkənd Dövlət Özbək Dili və Ədəbiyyatı Universiteti

E-mail: qodirova@navoiy-uni.uz

ORCID ID: 0000-0001-5194-7155

² Məmmədov Xankişi Bəxtiyar oğlu – texnika elmləri namizədi, dosent, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Ədəbiyyat kafedrasının doktorantı

E-mail: kankishimamedov_53@mail.ru

ORCID ID: 0009-0006-6978-3084

İqtibos uchun: Kadirova, X.B., Məmmədov, X.B. (2025) “Gözəllik” komponentləri ilə paremioloji birliklərin iks-femik semantikasi”. *O‘zbekiston: til va madaniyat. Amaliy filologiya masalalari*. 1 (5): 49-58.

DOI: 10.52773/tsuull.aphil.2025.1 (5)/ZXPB4723

və disfemizm deyilir. 21-ci əsrdən bəri rus tədqiqatçıları tərəfindən evfemizm mövzusunda 20-yə yaxın namizədlik dissertasiyası müdafiə edilmişdir ki, bu da bu fenomenin öyrənilməsinin inkişaf etdiyini göstərir. Disfemiya fenomeninin az öyrənilmiş mövzu olmasına baxmayaraq, dilçilik baxımından linqvistik işarələrin, konkret dilin nitq prosesində baş vermə hallarının öyrənilməsinə, başqa dillə müqayisəsinə, inkişafına diqqət yetirilir. başqa dildə tərcümə üçün meyarlar, variantlar, alternativlər tərcüməşünaslığın qarşısında duran vəzifələrdən biridir. Ona görə də bu iki köçün linqvistik, mədəni və pragmatik aspektlərinin öyrənilməsi vacibdir. Bu iki cərəyanın ümumi adı iks-femizmdir. Əslində, ədəbi sözlərin əksəriyyəti anti-femizmlərdir, nədənsə hissi müəyyən dərəcədə dəyişdirən, dəyəri artıran və ya azaldan vahidlərdir. Ona görə də bu hadisəni pragmatikanın əsas amili, konnotativ mahiyyəti kimi ətraflı qiymətləndirmək lazımdır. Nominativ vahidin “evfemizm/disfemiya” oxundakı mətn ambivalentliyi problemi ilk dəfə olaraq polimorfik sinonimiya deyilən şey çərçivəsində K.Allan və K.Burric tərəfindən qaldırılmışdır. “Bu, dialoq iştirakçılarının mətninin məzmunundan, eləcə də ünsiyyət prosesində istifadə olunan dil növündən (dialekt, jarqon) asılı olaraq müxtəlif konnotativ mənaları ifadə edən sinonimiya növüdür. Bunlara neytral, müsbət və mənfi konnotasiya növləri daxildir; ortofemizmlər, evfemizmlər və disfemizmlər müvafiq olaraq konnotativ olaraq dəyişən sinonimlərin növləridir. “Evfemizmlər evfonik və incə ifadələr kimi, disfemizmlər kobud və təhqiramiz ifadələr kimi, ortofemizmlər birbaşa ifadələr kimi; iks-phemias onlar tərəfindən bu üç hadisəni ümumiləşdirən hiperonimik termin kimi fərqlənir. Demək olar ki, hansı söz və ya ifadənin evfemizm və ya disfemizm hesab oluna biləcəyi ilə bağlı fikir birliyi yoxdur. Ümumiyyətlə, nitq hadisəsi kimi ünsiyyət üzvlərində neqativ emosiyalar yaratmaq/qarşısını almaq, yaxud həqiqəti, müəyyən faktları (ədəbi faktları) ört-basdır etmək/örtməmək məqsədi ilə hər hansı bir sözü söz və ya ifadə vasitəsi ilə örtməyə xidmət edir. /qeyri-ədəbi, müsbət/ mənfi) sözündən istifadə imkanları ilə xarakterizə olunur. Ona görə də, fikrimizcə, “ix-femizm” termininin “ortofemizm” ara vahidinə münasibətdə işlədilməsi yersizdir. Ortofemin heç bir münasibəti əks etdirmədiyi üçün onun konnotativ rəngə malik vahidlər arasında mövqeyinin olmaması buna əsas ola bilər. «İks» (x) isə ya mənfi, ya da müsbət münasibət daşıyan evfemizm və disfemizmlər toplusuna şamil edilməlidir. Bu yanaşma əsasında aparılan tədqiqatda “x-femizm” terminindən istifadə edilmişdir.

ƏSAS HİSSƏ

«Gözəl» və «gözəllik» sözü «göyçək», «görkəm», «görük» sözləri ilə kökdaş olan «göz» leksemi ilə bağlıdır. Başqa sözlə, «gözəl» də, «gözəllik» də, «göyçək» də «görmək» feili zəminində yaranıb, mənası isə «yaxşı görünən» deməkdir. Azərbaycan dilində işlətdiyimiz «gözəl» Türkcə və Krım tatarlarının dilində «güzel», tatarca «qüzəl», türkməncə «gözel», qazaxca «әдеми», qumuqca «qyozel», rusca «красивый», ingiliscə «beauty», fransızca «beauté» adlanır. Sinonimləri - «göyçək», «qəşəng», «yaraşıqlı», «məlahətli», «mənzərəli», «səfalı», «şairanə», «əlverişli», «yararlı», antonimləri isə - «çirkin», «ifritə» və sairdir. Bu mövzuda Bəşir Əhmədov yazır ki, «göyçək» sözü zahiri gözəllik anlamında işlədilir. Bu söz görcək kimi olub, eybəcər (göyçək olmayan) qadına “görüksüz” deyiblər. Tatar dilində kürek, kürekli, kürkəm kəlmələri işlədilir. Bizdə “göyçək” mənasında görk, görklü kəlmələri də olub. Elə indi də var. Görkəm sözünün kökü feildir, bunu ötkəm tipli sözlər də sübut edir. Belə bir qədim deyim də var: “Kişini göz aldadar, qadını söz (yəni qadın bəzənəndə kişi ona vurulur, kişi yağlı sözlər işlədəndə qadın ona vurulur)” (Əhmədov B., 114).

Özbək dilində “görkəm” sözünün cinsi kimliyi var. Bu söz kişilər üçün istifadə olunur. “Gözəl” leksemi çox vaxt qadınlara münasibətdə ifadə olunur. Lakin atalar sözlərində bu təsnifat uyğun gəlir.

*Aqlli xotin — uy ko'rki,
Chiroyli xotin — ko'cha ko'rki.*

Qeyd edək ki, gözəllik dünyasının sirli-sehirli qapılarını hərə bir cürə açmağa və həmin dünyaya girməyə çalışır. Əsas məsələ də o andan başlayır. Fikir fikri çəkir, düşüncə düşüncəni, duyğu duyğunu. Duyğular da ki bəzən hətta ağıllı olanın da aqlını alır. Gözəllikdən baş açmaq, onun dadını, tamını duyub hiss edərək qələmə alıb onun doğru qiymətini vermək müdriklikdir. O da hər Allah bəndəsinə qismət olmur. «Gözəllik» məfhumunu ümumi halda «insan şüurunda maddi dünyanın varlığının universal formalarından biri kimi qəbul edib, insanda duyğu, hiss və təsəvvürlər vasitəsilə mənəvi məmnunluq doğuran, ona xaricən vədaxilənləzzət və həzz verən, insanlara sevinc bəxş edən, fərəh gətirən, insanlarda həyat eşiqi oyadan «bir məfhum» kimi qəbul edirik.

Deməli, gözəllik adətən bəşəriyyətin şüurunda, istənilən praqmatik mühitdə evfemik mahiyyət qazanır. Axı bu, müsbət reallıqdır. Lakin yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, bəzi türk dillərində, xüsusən də özbək dilində gözəllik anlayışı qadına şamil edildiyi üçün

kişiyə qarşı təhqir sayıla bilər. Ona görə də gəncin xarici görkəmindən danışarkən onun fizioloji vəziyyətinə deyil, xarakterinə, var-dövlətinə, davranışına önəm verilir.

Yigit chiroyi — arg'umog'i,

Kelin chiroyi — chaqalog'i

Yigit ko'rki — ot-yarog'.

Dünyanın bütün dahi insanları hansı ölkədə və hansı dövrdə yaşamağından asılı olmayaraq gözəlliyə laqeyd qalmamış və bu barədə maraqlı fikirlər söyləmişlər. «Dünyanı gözəllik xilas edəcək» aforizminin müəllifi olan görkəmli rus yazıçısı Fyodor Dostoyevski zamanında yazırdı ki, bəşəriyyət ingilissiz də, almansız da, russuz daha yaxşı, hətta elmsiz də, çörəksiz də yaşaya bilər, fəqət gözəlliksiz yaşaya bilməz. Əlbəttə qədim yunan filosofu Platonun gözəllik haqqında fikirləri daha maraqlıdır. Onu da qeyd etmək ki, əsl gözəllik daxili gözəllikdir. Özbək romanının banisi Abdulla Qadiri “Yaxşı insanlar gözəl olar” fikrini müsbət obrazlarını gözəl yaratmaqla, mənfi obrazların portretini ifadə etmək üçün mümkün qədər mənfi rənglə disfemik sözlərdən istifadə etməklə izah edir. Məsələn, Otabək obrazını yaradarkən onu ağır təbiətli, böyük bədən quruluşlu, yaraşlıq və ağ sifətli, yaraşlıq qara gözlü, mütənasib qara alnı və yenicə böyümüş bir gənc kimi təsvir etmişdir. Mənfi xarakter olan Cənnət isə “Yerdən qoparılmış kimi təmizdir, burnu az qala üzü kimi düzdür, gözləri pay yeri kimi dərin, ağzı o qədər böyükdür. qulağına bir qasıq sığdırmaq üçün üzü qırx illik ağrı kimi solğun sarıdır, onun qırx beş yaşı var, təxminən bir qadın idi” deyərək təsvir edir. Bu fikir özbək atalar sözlərində də öz əksini tapmışdır. Məsələn, Oq ko'ngillikning yuzi ko'rkam (Ağ Ürəyin üzü gözəldir).

Əlbəttə, bütün bunlar rəngarənglik baxımından tədqiq edilən mövzunun funksional-semantik mahiyyətinin nə qədər maraqlı, qədim, həm də yeni və zəngin olmasından, eləcə də ulularımızın zəkasından, dilimizin ülvyyətinə, kəsərindən və yaddaş fəlsəfəmizin intellektindən xəbər verir. Güman edirik ki, etnopsixoloji varlığımızın milli-stixial potensiyasına yönələn belə yazılar təbii ki, azərbaycan etnokulturoloji düşüncə sisteminin mahiyyətini və beləliklə, dünyanın fenomenoloji idrakla müəyyənləşən qanunlarını doğru və düzgün təsəvvür və dərk etmək, həmçinin azərbaycan dilinin gözəlliyinin və bu dildə yaranan mənəvi xəzinənin qorunması baxımından da çox diqqəti cəlb edir. Çünki bu nümunələr insanların yaradıcı fəallığının artırılmasında, onların mənəviyyatının və bədii təfəkkürünün zənginləşdirilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Tədqiqatlar göstərir ki, gözəlliklə bağlı folklorumuzda kifayət

qədər nümunələr vardır. Sözsüz ki, bu da qədim əcdadlarımızın təfəkkür oblastının zənginliyindən, onların zəngin mənəviyyatından, ruhundan, bədii zövqünün və poetik təfəkkürünün dərinliyindən xəbər verir. Bu səbəbdən araşdırılan məsələnin tədqiq edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir ki, bu da problemin aktuallığından xəbər verir. Məqalədə məna yükü tam aydın olmayan və müəyyən şərhlə, yozuma ehtiyacı olan atalar sözlərinin bəziləri haqqında da fikirlər söylənilmişdir.

Əvvəlcə «Könül sevən gözəl olar» ifadəsinə diqqət edək: Bu ifadədə (bəzən «gözəl» sözünün əvəzinə «göyçək» sözü işlədirlər) «gözəl» sözü ilə «sevən» sözünün yeri dəyişilsə, tamamilə başqa fikir alınır. Belə ki, «Könül sevən gözəl olar» atalar sözü olduğu halda, «Sevən könül gözək olar» atalar sözü yox, Əbu Turxana məxsus olan aforizmdir. Göründüyü kimi hər iki deyimin ilk halda bir birinə oxşarlığı hiss olunsa da, fikir müstəviləri kəskin surətdə bir-birindən fərqlənir. Əlbəttə bu gözəlliyi qəlbi gözəl olanlar duya bilər, başqası duya bilməz ömründə. Yaxud gözəllik haqqında ən məşhur olan atalar sözlərindən birinə diqqət edək: «Gözəllik ondur, doqquzu dondur». Bu atalar sözündən belə məlum olur ki, gözəlliyin doqquzu donla, yəni paltarla bağlıdır. Hər halda ilk halda belə başa düşülür. Yəni guya ki, gözəllik donla, geyimlə, bəzəklə bağlıdır. Axı nəyə görə *palto*, *pencək* yox, məhz *don*? Bir də nəyə görə «doqquzu dondur» söz birləşməsində «səkkizi, yeddisi, altısı dondur» demirlər? Nəyə görə məhz «doqquzu dondur» işlədirlər? Məlumdur ki, «*don*» sözünün qədim mənası “paltar” (bütün növlər üzrə) deməkdir. Zənn etmək olar ki, dondan (soyuqdan, donmaqdan) qorunmaq vasitəsi olduğu üçün elə “don” adlandırılıb. İndi «don» sözünün mənası daralıb və o, hər cür paltarı deyil, yalnız qadın paltarının xüsusi növünü bildirir. O ki, qaldı nəyə görə məhz «doqquzu dondur» söz birləşməsində «səkkizi, yeddisi, altısı dondur» demirlər? Bizə elə gəlir ki, bu, türk və altay mifologiyası, xalq mədəniyyəti, xalq inancı və şamanizmi ilə bağlıdır. Beləki, məlum olduğu kimi doqquz rəqəmi türk mifologiyasında müqəddəs rəqəm hesab edildiyi kimi, həm də dünyanın bütövlük modelidir. Türklərin mifik təsəvvürünə görə də göy doqquz qatdan ibarətdir, Allah göyün doqquzuncu qatında oturur və günəş həmişə doqquz dağın arxasından çıxır (Qafarlı R., 400). Onu da qeyd edək ki, ən yaxşı gözəllik Allaha məxsusudur. Ondan gözəli yoxdur. Həmin gözəlliyi görmək üçün gərək göyün səkkiz qatından keçib gedib doqquzuncu qatda oturan Tanrını görəsən. Sanki gözəllik doqquz qatın içində yerləşib. Ona görə deyirlər ki, gözəlliyin doqquzu dondur. Əbu Turxan yazır ki, «Gözəllik ondur, doqquzu dondur. Əsl

qabiliyyət doqquzun kölgəsində qalan biri görməkdir». Bizə elə gəlir ki, gözəllik doqquzun kölgəsində yox, doqquzun içində yerləşir. Ona görə «Gözəllik ondur, doqquzu dondur. Əsl qabiliyyət doqquzun kölgəsində qalanı yox, doqquzun içində olanı görməkdir» deyilsə daha doğru olar. Bir də bizə elə gəlir ki, «Gözəllik ondur, doqquzu dondur» söz birləşməsindəki doqquz rəqəmi ulu türkün doqquz oğuzlarla bağlı təsəvvürü ilə bağlı olub (Qafarlı R., 401).

Atalar sözləri həm də məqsədyönlü istifadəsinə görə səciyyələnir. Məsələn, özbək dilində “Turq boshqa-yu, ko’rk boshqa (türk başqa, baxış başqa)” deyimi var. Bilirik ki, leksik vahidlərin semantik çalarlarının gradasiyasında mənfi və müsbət məqamlar var və pragmatik vəzifədə hər birinin öz yeri var. *Üz, aft, bet, başara, turq, çehra, camal* leksik paradigmasında bütün üzvlərin denotativ simvolları eynidir: “insan üzvü”, “başın ön hissəsi” (Хакимова М., 40). *Üz* semələrində konnotativ məna yoxdur, lakin *bet, aft, başara, türk* semələrində mənfi münasibət, *üz, camal* leksemlərində konnotativ məna var: «müsbət münasibət» mənası.

“Üz” sözünə münasibət bildirən A.Hociyev deyir ki, “üz” sözünə çox yaxındır, lakin onunla müqayisədə bir qədər mənfi çalar vardır ki, “başara” leksemindən daha aşağı mövqe tutur leksema səhifəsi sinonimik cərgədə evfemik və disfemik birliklər vəhdətinə görə müsbət və mənfi qütblər tutur, qarşılıqlı ifadə rənginə, subyektiv münasibət səviyyəsinə görə fərqlənir. (Хаджимусаева Н.Н., Эргашев Ў., 217)

Beləklə, əsl gözəlliyin zahiri yox, daxili gözəllik olduğu aydın olur. Daxili gözəlliyə batıl, yəni məzmun gözəlliyi də deyirlər ki, o da bir atalar sözündə deyildi ki, «Gözəllik baş tacıdır, hər adama qismət olmaz». Xarici yəni zahiri gözəllik camal gözəlliyidir və Allah tərəfindən verilir, daxili gözəllik isə ağıl, kamal gözəlliyidir. Daxili gözəllikdən fərqli olaraq xarici gözəllik gəldi gedərdir. Bu xüsusda belə bir atalar sözümüz də var: «Camal gedər, kamal qalar». Başqa bir atalar sözündə isə deyilir ki, «Gözəl kamallı gərək». Buradan belə nəticəyə gəlmək olur ki, zahiri gözəllik yaxşı olsa da, insana qiyməti daxili gözəlliyinə görə verirlər. Bu atalar sözü ilə bağlı görkəmli təbiətşünas alim Qara Mustafayev yazırdı ki, «çox doğru tövsiyədir. Gözəllik xarici və daxili, vücuda və məzmunu görə olur». Doğrudan da ilk halda vücut gözəlliyi yaxşı olsa da, sonradan məzmun gözəlliyi özünü daha çox göstərir və hər şey üzə çıxır. Daha doğrusu sandıq açılır və pambıq tökülür. Xarici gözəlliyi daimi saxlamaq çətin olsa da, mümkünsüz də deyil, çünki o, gəldi gedərdir. Sokratın dediyi kimi «Gözəllik hakimiyyəti çox da uzun çəkməyən kralıçadır».

Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Tofiq Quliyev tərəfindən yazılmış, ilk ifası Rəşid Behbudova, sözləri isə xalq şairi Rəsul Rzaya məxsus olan «Sənə də qalmaz» mahnısında olduğu kimi.

Oxşar atalar sözlərinə özbək dilində də rast gəlinir. O cümlədən:

Xushxulqlik — jamol, Kamtarlik — kamol.

Chiroy to’ya kerak.

Chiroy husn-u jamolda emas, fazl-u kamolda.

Chiroyga non botirib yeb bo’lmas.

Onuda qeyd edək ki, gözəlliyn ən doğru və gözəl qiymətini Məhəmməd peyğəmbər (s.ə.s.) vermişdir: «Gözəlliyn sənin qürurundur». Fikrimizcə əlavə şərhə ehtiyac qalmır.

Zahiri gözəlliyi ilə fəxr edən adamlara lovğa adam deyirlər. *Allah*-taala isə özünü başqalarından üstün tutanları, yəni *lovğaları* sevmir. Ona görə sahiri gözəllik əsl gözəllik sayıla bilməz. Bu barədə görkəmli filosof, professor Səlahəddin Xəlilovun təqdimatında «Aforizmlər: seçilmişlərdən seçilmişlər» kitabında da (Səlahəddin Xəlilovun: 25) maraqlı şərhlərə rast gəlirik. Gözəlliyn donla ölçülməməsi haqqında mərhum şairimiz Davud Ordubadlının maraqlı bir şeiri var:

Hörməti versəydi, gözəl geyimlər,

Söyüd ağacının nə dərdi vardı.

Ağıl panamada olsaydı əgər,

Göbələk ən məşhur alim olardı.

Bu zaman evfemik vahid kimi söyüd, göbələk disfemik vahidi leksemləri meydana çıxır. Praqmatik bir vəziyyətdə, bu bitkilərin görünüşü insan xarakterinə keçir. Panama geyinən axmaq alimləri göbələklərə bənzədirlər. Ancaq təbiətin bu hədiyyəsi göbələklərə mənfi münasibət deyil. Bu, yalnız reallığın məqsədsiz olduğuna işarədir. Gözəllikdən söhbət düşmüşkən, təbiətində gözəllik olmayan heç nə yoxdur. Yəni hər şey gözəldir, hətta qara daşlar da, xalq şairi Zəlimxan Yaqubun yazdığı kimi:

Payız kövrəldəndi, bahar coşduran,

Məni sərt eləyən qış da gözəldir.

Ürəyin daşdımı, demə, ay insan,

Duymağı bacarsan, daş da gözəldir.

Azərbaycan atalar sözlərinin əksəriyyətində “gözəl” komponenti iştirak edir: *Camal (zahiri gözəllik) gedər, kamal (daxili gözəllik) qalar; Çox dövlətdənsə, az gözəllik yaxşıdır; Gözəl arvad*

sıltaq olar; Gözəl başqa, gözəllik başqa; Gözəl görmək səvabdı; Gözəl görünər, çirkin bürünər; Gözəl göz üçün, ağıllı könül üçün...

Özbək dilində isə “gözəllik” anlayışı ilə bağlı müxtəlif ik-femik mövzulu sinonim silsilənin leksemlərinin iştirak etdiyini görürük: *Suluv **suluv** emas, Suygan — suluv; Supurgi yerning **husni**, Kamtarlik — ernalar; Olmoqning **ko’rki** — bermoq; **Ko’zga yaqin** — ko’ngilga yaqin; Kulgi **chehra** yoritar; Inson qo’li — **gul**; Yetmish **go’zallikning** bittasi — mehnat; Daraxt — yer **ziynati**, Kiyim — er ziynati; **Chiroyli** qizning nozi bor...*

Bu atalar sözlərində gözəlliyə aid aşağıdakı komponentlər iştirak edir: *suluv, husn, ko’rk, ko’zga yaqin, chehra, gul, ziynat, chiroy*. Əlbəttə ki, hamısı müsbət yüklü vahidlərdir. Bu, gözəllik komponentinin əsasən evfemik xarakter daşıdığına işarədir.

Bu atalar sözünün işlənmə məqamı da maraqlı olduğu üçün bəzi şərhlər verməyə çalışdıq. Qara Mustafayev və Anar Məmmədov yazırlar ki, «çiçək» adlı dəri xəstəliyi var. Ayaqdan başa qədər dərinin hər yerində yaranan bu xəstəliyi keçirən insanların dərilərində, o cümlədən üzlərində bəzən onun izi qalır ki, o da insanın görkəminə xələl gətirir. Gözəl olmayan bir adamın əlavə olaraq çiçək çıxarması həmin adamda əlavə bir qüsurlar yaradır. Bu deyimi həmin zaman işlədirlər: Gözəl ağa çox gözəl idi, vurdu çiçək də çıxartdı (Mustafayev Q., Məmmədov A., 157). Yuxarıdakı özbək atalar sözlərində rast gəlinən “gül” mövzusu bu yerdə disfemik vəziyyət tələb edir. Bu halda, *Gulning to’ni — qirq yamoq, ammo xushbo’y; Gulning ham tikani bor; Go’zal ko’rish — ko’zga savob* atalar sözlərində “gül” graduonimik işarələri daha aşağı mövqe tutur.

NƏTİCƏ

Göründüyü kimi, “gözəllik”lə bağlı folklorumuzda yetərinə nümunələr vardır. Və bu da paremioloji vahidlərin fəlsəfi və sosial idrak prizması oblastında yeni tədqiqatların aparılmasını tələb edir. Çünki, ümumtürk atalar sözləri və məsəllərinin areal sisteminin ümumi mənzərəsinin daha aydın təsəvvür etmək, onların daşıdığı ideya yükünün müxtəlif kontekstlərdə dəyərləndirməsi nəticəsində əldə olunan nəticələri gələcək nəsillərə çatdırmaq çox zəruridir.

Ədəbiyyat

- Aforizmlər: seçilmişlərdən seçilmişlər*. 2012. / Prof. Dr. Səlahəddin Xəlilovun təqdimatında, Bakı: Çarşıoğlu, 560
- Əhmədov, B.* 2015. Etimologiya lüğəti. Bakı: Altun kitab, 288 s.
- Qafarlı, R.* 2015. Mifologiya. 6 cildə. I cild. Mifogenez: rekonstruksiya, struktur, poetika. Bakı, «Elm və təhsil», 454.

- Məmmədov, X.B., Rüstəmli R.A. 2023. Dağ, Dədə Şəmşir və Səməd Vurğun” paradiqmasında oronimlərin fəlsəfi-sosial-sinergetik təhlili”. Bakı: ADPU, Tarix, insan və cəmiyyət. 2(39).
- Mustafayev, Q., Məmmədov A. 2008. Ataların sözü – xalqın gözü. Bakı: Təknur, 304 s.
- Кадирова, Х.Б. 2021. Эвфемический и дисфемический смысл в структурно-прагматическом анализе // Мировая наука. №4(49). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/evfemicheskii-i-disfemicheskii-smysl-v-strukturno-pragmaticheskom-analize>.
- Кадирова, Х. 2023. Этнокультурная особенность эвфемизмов и дисфемизмов в переводе. *Язык и культура Узбекистана*, 5 (1), 128–137. Получено с <https://aphil.tsuull.uz/index.php/language-and-cultural/article/view/50>.
- Хаджимусаева, Н.Н., Эргашев Ў. 2016. “Орзигул”даги юз, бет, жамол, дийдор, турк синонимларининг стилистик хусусиятлари ҳақида.//Дефектологиянинг долзарб масалалари. Республика илмий-амалий анжуман материаллари. 2016 йил 30 май. Тошкент: ТДПУ. Б. 217-219.
- Ҳакимова, М. 2008. Семасиология. Ўқув қўлланма. Тошкент: ХТ “Ҳамидов Н.Х” матбаа корхонаси, 100 б.

X-FEMIC SEMANTICS OF PAREMIOLOGICAL UNITS WITH THE “BEAUTY” COMPONENT

Khurshida Kadirova¹

Khankishi Mamedov²

Abstract

This study examines the problem of paremiological units associated with “beauty” and the component “beauty”, and also provides some examples. Perception and understanding of the world are different, and this is reflected in the difference in the semantics of lexical units of the pragmatic environment. There are enough examples of beauty in the oral literature of the Turkic peoples. Undoubtedly, this testifies to the richness

¹ Kadirova Khurshida Batirovna – Doctor of Philology, Associate Professor, Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi.

E-mail: qodirova@navoiy-uni.uz

ORCID: 0000-0001-5194-7155

² Mammadov Khankishi Bakhtiyar oglu – doctoral student at the Literature Department, candidate of technical sciences, associate professor. Azerbaijan State Pedagogical University.

E-mail: kankishimamedov_53@mail.ru

ORCID: 0000-0002-7064-726X

For citation: Kadirova Kh.B., Mammadov Kh.B. 2025. “X-femic semantics of paremiological units with the “beauty” component”. *Uzbekistan: language and culture. Issues of applied philology*. 1(5): 49-58.

of the field of thought, spirituality, spirit, artistic taste, and the depth of poetic thinking of our ancient ancestors. Therefore, the study of the issue being studied is of great importance, which shows the relevance of this problem. The article also expresses the meaning of some of my father's words, which are not entirely clear and require specific explanation.

Key words: *beauty, folklore, philosophy, paremiological units, linguistics, euphemisms, dyspheme, x-theme.*

References

- Aforizmlər: sechilmishlərdən sechilmishlər.* 2012. / Prof. Dr. Səlahəddin Xəlilovun təqdimatında, Bakı: Chashioğlu, 560.
- Əhmədov, B.* 2015. Etimologiya lugəti. Bakı: Altun kitab, 288 s.
- Qafarlı, R.* 2015. Mifologiya. 6 cildə. I cild. Mifogenez: rekonstruksiya, struktur, poetika. Bakı, «Elm və təhsil», 454.
- Məmmədov, X.B., Rustəmli R.A.* 2023. Dag, Dədə Şəməşir və Səməd Vurgun" paradiqmasında oronimlərin fəlsəfi-sosial-sinergetik təhlili". Bakı: ADPU, Tarix, insan və cəmiyyət. 2(39).
- Mustafayev, Q., Məmmədov A.* 2008. Ataların sözü – xalqın gozu. Bakı: Təknur, 304 s.
- Kadirova, X.B.* 2021. Evfemicheskiy i disfemicheskiy smisl v strukturno-pragmaticheskoy analize // Mirovaya nauka. №4(49). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/evfemicheskiy-i-disfemicheskiy-smysl-v-strukturno-pragmaticheskoy-analize>.
- Kadirova, X.* 2023. Etnokulturnaya osobennost evfemizmov i disfemizmov v perevode. Yazik i kultura Uzbekistana, 5 (1), 128–137. <https://aphil.tsuull.uz/index.php/language-and-cultural/article/view/50>.
- Xadjimusaeva, N.N., Ergashev O'.* 2016. "Orzigul"dagi yuz, bet, jamol, diydor, turk sinonimlarining stilistik xususiyatlari haqida.// Defektologiya va dolzarb masalalari. Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari. - Toshkent: TDPU. -B. 217-219.
- Hakimova, M.* 2008. Semasiologiya. O'quv qo'llanma. Toshkent: XT "Xamidov N.X" matbaa korxonasi, 100 b.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochta-siga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (Abstrakt) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

V.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

VII.2. Kitoblar uchun

Bibliografiya:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiya kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarining qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiya berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anjon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiya barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiya berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiya foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*. Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mamatov 2018, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

VII.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Aminov 2018, 248]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida

aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi. Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?." *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. "Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi". *UZA: O'zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: Language and Culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of

the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

1. General

- Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s)'.

2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of The Chicago Manual of Style, 16th Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: Title of the Book. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified "down" style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

3. Style and Usage

1) Translation

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, "Author's own" translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([]).

2) Names and Terms

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

4. Quotation

1) Block Quotations:

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

5. Others

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([]).

6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

BOOK

Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of University of Chicago Readings in Western Civilization, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a chapter or other number.

Reference List (hanging indent):

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

In Text Cite:

[Austen 2007, 101]

Reference List (hanging indent):

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders>

In Text Cite:

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

JOURNAL ARTICLE**Article in a print journal**

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

Reference List (hanging indent):

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439–58.

In text cite:

[Weinstein 2009, 440]

Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

Reference List (hanging indent):

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405–50. doi:10.1086/599247.

In text cite:

[Kossinets and Watts 2009, 411]

Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

Reference List (hanging indent):

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

In text cite:

[Mendelsohn 2010, 68]

Reference List (hanging indent):

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

In text cite:

[Stolberg and Pear 2010, 12]

WEBSITE

A citation to website content can often be limited to a mention in the text ("As of July 19, 2008, the McDonald's Corporation listed on its website . . ."). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

Bibliography (hanging indent):

Google. 2009. "Google Privacy Policy." Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

In text cite:

[Google 2009]

Reference List (hanging indent):

McDonald's Corporation. 2008. "McDonald's Happy Meal Toy Safety Facts." <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

In text cite:

[McDonald's 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot agentligi tomonidan №0936 raqami bilan ro'yxatdani o'tgan. Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga kiritilgan (30.10.2921.№308/6).

Manzil: O'zbekiston, Toshkent sh., Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: aphil@tsuull.uz

Website: <http://www.aphil.tsuull.uz>